

Ma még Pest, holnap Budapest...

Irta BICSKEI JENŐ műszaki főtanácsos

Élénken át tudatomban, de Schmall könyve is bizonyítja, hogy Buda és Pest szabad királyi fővárosokat Óbuda mezővárossal és a Margitszigettel 1873 november 17-én — tehát most hetven esziendeje — egyesítették Budapest fővárossá az 1872. évi XXX. t. c. alapján. A „Budapest” elnevezés első nyomát már az 1848-iki törvényekben is megtaláljuk, persze csak Budára és Pestre vonatkozóan. Az 1848. évi IV. t. c. 1 §-a azt mondja: „az országgyűlés jövő évben Pesten tartván ülésait stb.”, de az ugyanaz évi III. t. c. 5 §-a szerint „a minisztérium székhelye Budapest.”

Már előre élveztem azt a lelki gyönyörűséget, ami el fog történni akkor, ha az egykoru újság homlokán 1873 november 18-án még Pestet látok és 17-én már Budapestet olvasok. De mélységes csalódás történt el, amikor a Nemzeti Múzeum könyvtárának olvasótermében Jókai Mór, amerikai naplapokhoz hasonló méretű újságjának, „A HON”-nak címlapján ezt olvastam: „Buda-Pest Vasárnap, 1873 november 16. És semmi hivatkozás a nagy eseményre, csak Jókai írja a tárcarovatban folytatásokban: „A 18. század regénye”-t. Tovább lapozok a hatalmas kötetben és csak november 20-án, a „Helyi hírek” rovatában olvasom:

„A főváros egyesítése csak újval lesz végleges; addig pedig pl. a három város pénztárai a statusquo-hoz maradnak. A hivatalnokok tovább huzzák eddigi fizetéseiket, az újjászervezett fővárosnak megfelelő fizetésemelések csak újval fognak eszközöltetni.”

Tehát még nincs „végleges” egyesítés. Akkor miért a lap homlokán Buda-Pest? A „HON” aznap „Esti Kiadás”-a erre is megadja a magyarázatot:

„Buda-Pest fővárosának Tanácsa ma délelőtt 11 órakor tartotta „megalakuló” ülését. Kammermayer polgármester elnökletével és hangsúlyozta, hogy a tisztviselői kar kötelessége buzgalom és ernyedtlenség által a bizalomnak megfelelően. A polgármester szavaira Gerliczy alpolgármester válaszolt. A főkönyvivő utasítást adott, terjesszen elő véleményét aziránt, miképp volnának az egyesített fővárosok összes pénztárai egyesítendők.”

Legelső lényekedés tehát a „megalakuló” ülésen a „nervus rerum”, a dolgok mozgató erejének, a pénzügyeknek elintézése volt. De ez egymagában nem elégíthetett ki. Hol van az a „ma”, amikor „Pest”-ből holnap „Budapest” lett? ... Vissza... vissza... 1872 december 31-én még Pest, az 1873. évi újesztendei számon így Buda-Pest. Azt vártam volna, hogy erről a „három városok” és „A HON” életében is olyan mélyreható változásról a vezércikkben olvasok valamit. „Se szó, se hang nem hallatik.” A vonal alatti a tárca rovatban, nagy betűkkel „Petőfi” neve habérkoszorúval körülfontottan. Jókai Mór írja:

„Most ötven éve született. Nem-sokára 25 éve lesz, hogy meghalt.” Nem ezt kerestem, de elolvastam.

Vissza még!... Négy nap. 1872 december 28. Ma... „Pest város közgyűlése.” „Gyöngyössi Alajos 16. polgármester elnöklete alatt tartott közgyűlésen felolvasott és tárgyalott a m. kir. Belügyminisztérium intézkedése Budának, Óbudának és a Margitszigetnek Pest városával egyesítése iránt alkotott törvény életbeléptetésére szükséges előmunkálatok foganatosítása tárgyában.”

Husz tagu bizottságot küldenek ki, amelybe választás útján a közgyűlésen kívül álló tagokat is beválasztanak. A választás idejéül 1873 január 4-ikét állapítják meg. Ebben végül én is megnyugodhattam. Mosolyogom is kellett, mert megakadt a szemem a magyar újságnak egy német mondatán, ami, ha nem is tartozik ide, a kutató tolla alá kívánczik. Valamelyik bécsi újság ezt írta: „Die Ungarn sind ein verflucht fluchendes Volk. Bei ihnen ist sogar in der Bibel gleich das zweite Wort” teremtette.”

1873 január 29-én a „Különfélék” rovatában olvassuk:

„Pest város tanácsa mai ülésében tárgyalta a Belügyminiszternek azon rendelkezését, amelyben felhívja a törvényhatóságot, hogy ezáltal a hivatalos iratokban a törvényeszerű

„Budapest” elnevezését használja. Már most kimondatik abbéli nézetünk, hogy, ha ezen elnevezés mellé oda nem tételik a megkülönböztetés: Pesten, Budán v. Óbudán, úgy a jelzés nélkül beérkező levelek ide-oda küldözgetéséből nagy zavar lesz és késedelem és kár fog származhatni.”

Ez nem is csodálható, hiszen, mint a „Statistikai és Történelmi adatok mutatják 1870-ben, az egyesítés előtti 645 utcanev volt, míg az egyesítéskor Pesten 284, Budán 200, Óbudán pedig 58 utcát neveztek el, vagyis összesen 542-t. Ez a 103 utcanévesőkkéntis úgy származott, hogy a közös nevű utcákat éppen a zavartokozás elkerülése végett az egyesítéskor átkezesztették.

Rendkívül sok és nagyon érdekes adatok halmaza támadt, de csak a legfontosabbakat említem itt, nem filmszerű pergetéssel, hiszen akkor még nem ismerték, hanem a telegráf stílusában.

A féltékenység csapta ki a pesti újságíró tolla alól 1873 február 28-án.

„A közös közgyűlés összehívását megelőző várhatjuk. De nem lesz benne köszönet. Egy nagy baj van és az az, hogy Buda és Óbuda jelenlegi képviselőtestülete Pest város jelenlegi képviselő testületét tökéletesen majorizálni fogja azon egyszerű ok miatt, mert nagy többségben van. Ebből hajlamaikkal már akkor is kiűntek, midőn arról volt szó, hogy a Margitsziget, a főváros a gyöngye Pesthez vagy Óbudához csatolassék-e? A pesti képviselők száma 196, Budának 180, Óbuda 120 képviselővel bír. Ha azt akarják, bizony leszavazhatják Pest városát úgy, ahogy tetszik.”

Hatalmas kortézia folyik. Jónak látja március elsején az ellenzéki újság nagy betűkkel szedni:

„POLGÁRTÁRSÁKI Félre az atyafiaskodással! (Már akkor is?) Félre minden mellékgondolattal! Válasszunk méltó férfiakat képviselőinknek s a mivel világot tisztelni fog bennünket.”

Majd két héttel később, március 14-én az ellenzék egy népes értekezleten kimondja, hogy a főváros szervezése nem pártkérdés. Az ellenzéki polgárok közül beválasztásra csak három kvalifikált egyén akadt. Ne feledje el a közös közgyűlés, hogy a fővárosban a pártok egyenlő arányban vannak, így egyik párt nem engedheti magát a másik által mellőzöttet.

Lépünk most mértéktelen csizmával. 1873 október 2. — Helyi hírek. Budapest új címere és lobogója a király öfelsége 1873 szeptember 21-én kelt magas elhatározásával jóváhagyást nyert. Az új pecséten ez a felirat lesz: „Budapest Fővárosa 1873”. Az új lobogók selyemből készülnek. Színük: vörös, sárga, kék. A városok régi zászlói a múzeumnak adandják át. Másnap, 3-ikán, ugyanabban a rovatban:

„A legislegutolsó közgyűlés. A multkorai közös közgyűlésről azt írtuk, hogy az lesz az utolsó. Csatlakoztunk, mert Havas Ignác miniszteri biztos Buda, Pest és Óbuda régi képviselőit csütörtökre, folyó hó 9-ére, ismét összehívta legislegutolsó közös közgyűlésre.”

Közben, október 7-én, a miniszter-

tanácsa elhatározta, hogy első helyen Ráth Károlyt jelöli a főpolgármesteri állásra.

„Ha ez a hír áll — mondja „A HON” — a, ha a Főváros új képviselője ellent nem áll a „hivatalos” áramlatnak, a Főtörvényszék egy jó bírótól meg lesz fosztva. Hogy az új Főváros jó Főpolgármestert nyere-e, ez legalább is kérdéses.”

Vajjon ki volt Jókai és ellenzéki körének szíve választottja a Főpolgármesterségre? Nem tudtam kinyomozni. De ugyancsak az október 7-iki lap első oldalán vastag betűk kiabálnak valamit, ami az egykoru idők hangulatából visszaránt a mai vérzivataros, ügydörgéses idők forgatagába:

„Sedán meghódolt! A császár fogásba került! A császárság megbukott és kikiáltott a köztársaság.” Nehéz ismét elmerülni a „Budapest” letűnt gondolatvilágába.

Néhány kiemelkedő, érdekes adat az 1873 november 17 előtti és az utána következő időkben, amiket jó egy alkalomadtán, nyilvánosságra hozni.

Az első kövezést 1700-ban Pesten „hajtották végre”, kövezés a Fő-utczát — a mai Váci-utczát — a házak mentén egy öl szélességben, melynek költségeit a háztuladonosok köteleztették viselni.

Az első utcai lámpák 1777-ben gyultak ki Óbudán. Összesen 17 volt. Adig tilos is volt az esti utczán kóborlás. „Ha azonban valakit fontos okok lakásának elhagyására kényszerítenek — mondja az 1715. évi aug. 9-én kelt tanácsi parancs —, köteles magát/égő gyertyával, vagy lámpával kísértetni.” Pesten az utcaik világítását csak 1796-ban — tehát Buda után husz évvel — olajlámpásokkal kezdték meg, de egyszerre 600 lámpával. Ma Budapest közterületein 56.599 gázlámpa ég, a közvilágítás céljaira pedig 13.354.000 kilowattóra áramot fogyaszt a főváros.

Kevesen tudják — az egykoru Magyar Újság-ban bukkantam rá —, hogy 1867 november 4-én Buda városa elhatározta, „utcai járőrhelyek” — a mai zöld házikók őseinek — felállítását, s a hírharsona felhívja Pest városát a követésre.

Az első faburkolatot is Budán tették le 1871-ben az Alagut és a Lánchíd között. Az első aszfaltozás ugyancsak 1871-ben „létesítetett” a Hatvani-ma Kossuth Lajos-utczában.

1872-ben kezdték meg a Sugár-ut — ma Andrássy-ut — krányába eső házak lebontását.

1873-ban fogtak hozzá a Kerepesi-ut — ma Rákóczi-ut — „boulevardoszáshoz”.

Ezt is jó emlékezőre idézni: 1877-ben távolították el a József-térről azt a dombot, amit 1867-ben Nagy-Magyarország városai és megyéi küldötte földből emeltek és, ahol a megkoronázott király a négy égtáj felé a szokásos kardvégsőket megtette. Ott a domb helyén sülyesztették el a szent földet, hogy „majd annak idején Ferencz József király emlékoszobrát ezen a helyen állítandják fel.”

Még sok „adalékok” lehetnek felsorolhatnánk a „70 éves Új Budapest” óriási léptekkel „Nagy-Budapest” felé haladó fejlődéséből, de ezek már szemünk előtt történnek és a ránk következő újabb hetven év krónikásánál lesz a feladata azokat megírni.